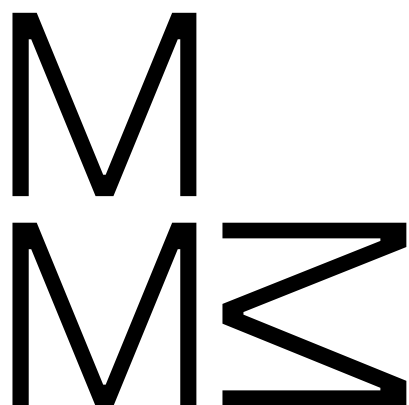

Doprovodné materiály
k prohlídkovému okruhu

Příběh hradu

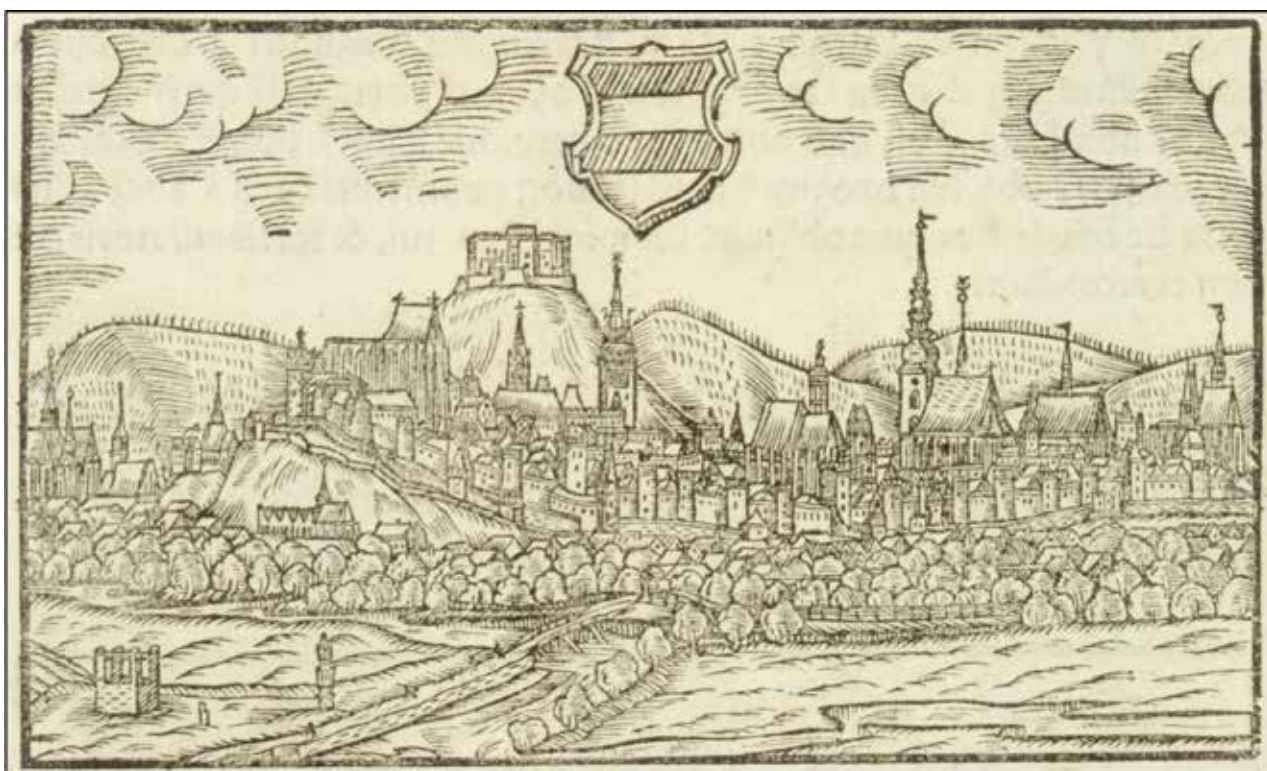

Muzeum města Brna

hrad Špilberk

Dámy a pánové,

Vítejte v Národní kulturní památce, hradu a pevnosti Špilberku, sídle Muzea města Brna. Špilberk je neodmyslitelnou dominantou města Brna po více než sedm století a také symbolem panovnické moci i lidského utrpení. Za tu dobu byl mnohokrát přestavován a také měnil svoji funkci. Během naší prohlídky se ve stručnosti seznámíme s jeho bohatou historií.

Nejstarší vyobrazení Brna a Špilberku. JAN WILLENBERG. Brno. Pohled od jihovýchodu. 1593. Ilustrace v knize Bartoloměje Paprockého z Hlohol, Zrcadlo slavného markrabství moravského.

KRÁLOVSKÝ HRAD

Hrad postavený na nejvyšším brněnském kopci měl pro vznikající město především strategický význam. Tvořil pevný obranný bod, protože zamezoval nepříteli obsadit kopec a jeho potenciální zneužití pro útok na město.

První písemná zmínka o hradě pochází z roku 1277, kdy český král a moravský markrabě, pravděpodobný zakladatel hradu, Přemysl Otakar II. nechal zasvětit hradní kapli Sv. Janu Křtiteli a svěřil ji do správy

doubravnického probošta Jindřicha. Kde se na hradě ona kaple přesně nacházela, zatím nebylo s jistotou prokázáno. O rok později se na Špilberku konal generální sněm stavů královský českého, kterému sice Přemysl Otakar II. osobně nepředsedal, který ale byl veden ve slavnostním rázu. V roce 1279 je poprvé doložen (pro kopec) název Špilberk („Spilberch“) přenesený pak i na hrad. Jak přibližně vypadal hrad v této době, si povíme později.

PETR VAVREČKA, ALEŠ NAVRÁTIL. Špilberk jako sídelní hrad moravských markrabat ve 14. století. Pohled od severovýchodu. 2017.

SÍDLO MORAVSKÝCH MARKRABAT

Ve 14. a na začátku 15. století sloužil Špilberk jako sídelní hrad moravských markrabat z rodu Lucemburků. Jednak mladšího bratra Karla IV. Jana Jindřicha a především jeho syna, Jošta Lucemburského (Moravského), který na hradě pobýval až do své smrti r. 1411. Jošt byl jedním z nejvýznamnějších moravských politiků, protože v rámci své kariéry dosáhl až na titul římského krále. Po vymření lucemburské markraběcí větve r. 1411 začal hrad sloužit jako vojenská pevnost spravována purkrabími, která sehrála

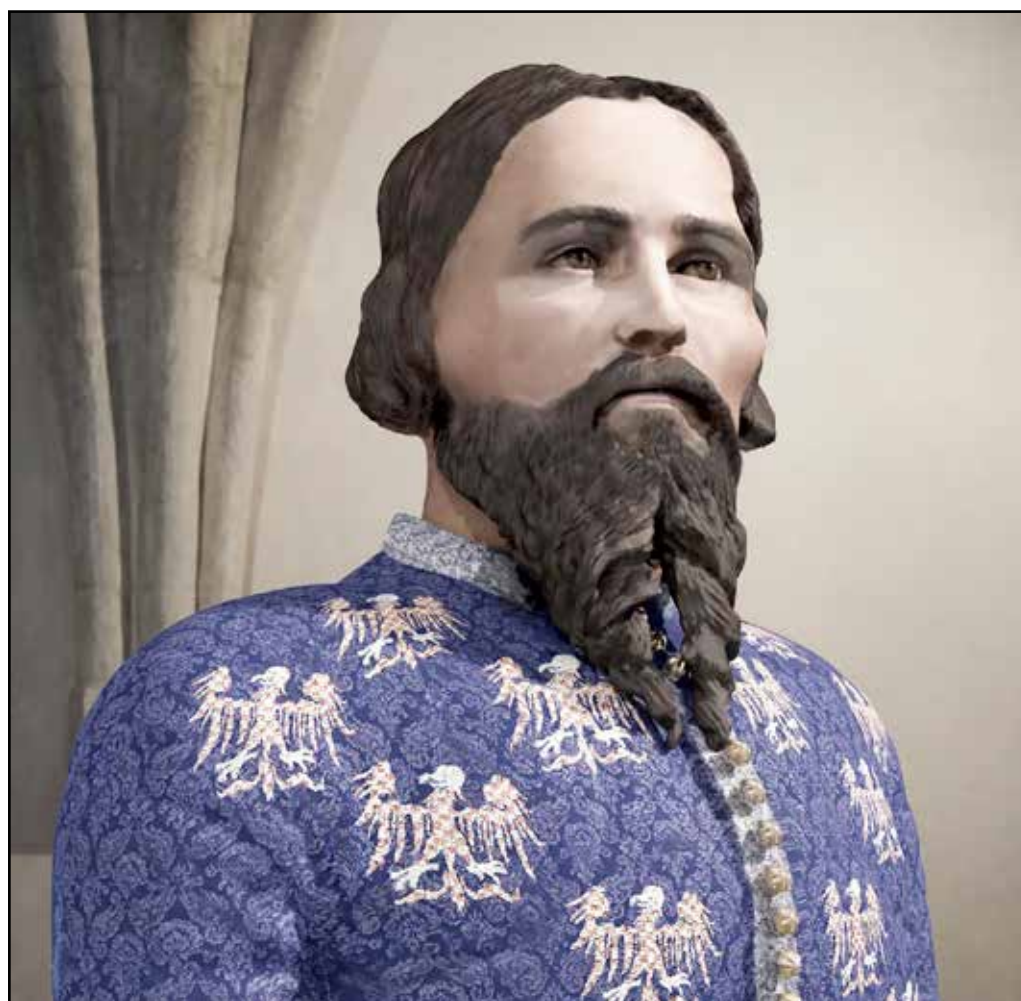
svoji roli i v husitských válkách a to konkrétně mezi českým králem Jiřím z Poděbrad a uherským králem Matyášem Korvínem. V následujících letech poklesl nejen vojenský význam hradu, ale i zájem panovníků na jeho údržbu. Roku 1560 přešel Špilberk do vlastnictví města Brna. Hrad spravoval městský úředník a nacházela se zde nevelká vojenská posádka. V důsledku špatného stavu hrad r. 1578 dokonce vyhořel.

Více o Joštovi Lucemburském a nejstarších dějinách Špilberku se můžete dozvědět v expozici „OD HRADU K PEVNOSTI“.

Částečně odhalené základy středověkého hradu – válcové věže.

Počítačová vizualizace podoby Jošta Lucemburského, kterou můžete vidět v expozici „Od hradu k pevnosti“.

ZEMSKÁ PEVNOST

Klíčovou roli sehrál Špilberk během Třicetileté války. Protože se někteří moravští stavové přidali k českému stavovskému povstání, byli někteří z nich za trest uvězněni právě tady na hradě. V důsledku toho byl hrad r. 1621 Ferdinandem II. (1578 - 1637) městu zkonfiskován. V létě roku 1645 Špilberk pod vedením **Jacoba George Ogilvyho** (1605 - 1661) přes svůj chatrný stav odolal tříměsíčnímu obléhání mnohonásobné švédské přesily a významně tak přispěla k obratu ve válce. Císař si uvědomoval strategickou důležitost Špilberku, a proto do jeho rekonstrukce investoval nemalé prostředky. V následujících sto letech byl postupně pod vedením vojenského inženýra Pierra Philippa Bechade de Rochepina přebudován na mohutnou barokní pevnost. Ve 40. letech 18. století byly do dvou bočních hradních příkopů vestavěny **kasematy**, které v době panování císaře Josefa II. (vládl v letech 1780 - 1790) vešly do dějin jako jeden z nejtvrděších žalářů habsburské monarchie. V polovině 18. století si na Špilberku (Ne v kasematech, ale v budově, která stála v zadním příkopu) odpýkával svůj doživotní trest, během kterého ve zdejší věznici i zemřel, plukovník Franz von Trenck.

Přestože byla zdejší věznice určena především pro kriminální vězně odsouzené k mnohaletému vězení a doživotí, tak od 90. let 18. století jsme byli přiváženi i vězňové, které bychom mohli nazvat politikými. Na podzim roku 1795 celkem 15 tzv. uherských jakobínů v čele s Ferencem Kazinczym.

Faktický konec pevnosti nastal při druhé návštěvě císaře Napoleona I. Bonaparta (1769 - 1821) a následné okupaci města Brna roku 1809. Napoleon tehdy nařídil francouzským ženistům zlikvidovat strategické části Špilberku: několik bastionů (např. Jihozápadní), zasypat zdejší studnu a zničit zbrojnici, která stála na velkém nádvoří. Špilberku pak byl oficiálně odebrán status pevnosti roku 1820.

HIERONYMUS BENNO BAYER, HANS JÖRG ZEISER. Obležení Brna Švédy. 1645 - 1646. Výtěz. Originál je vystavený v expozici Brno na Špilberku.

Znak George Jacoba Ogilvyho na velkém nádvoří hradu Špilberk.

Více o obléhání města Brna švédskými vojsky se dozvíte v prohlídkovém okruhu **BASTION – OPEVNĚNÍ**.

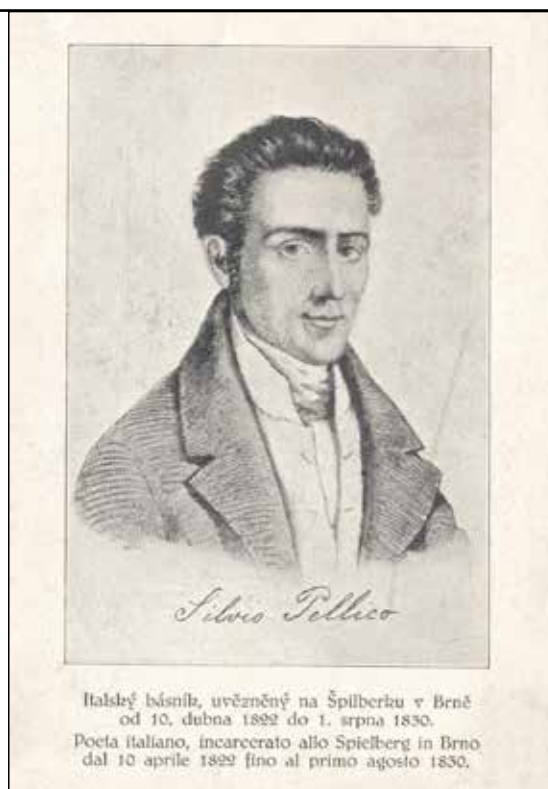
Více o vězeňství na Špilberku se dozvíte v prohlídkovém okruhu **KASEMATY – VĚZNICE**.

ŽALÁŘ NÁRODŮ

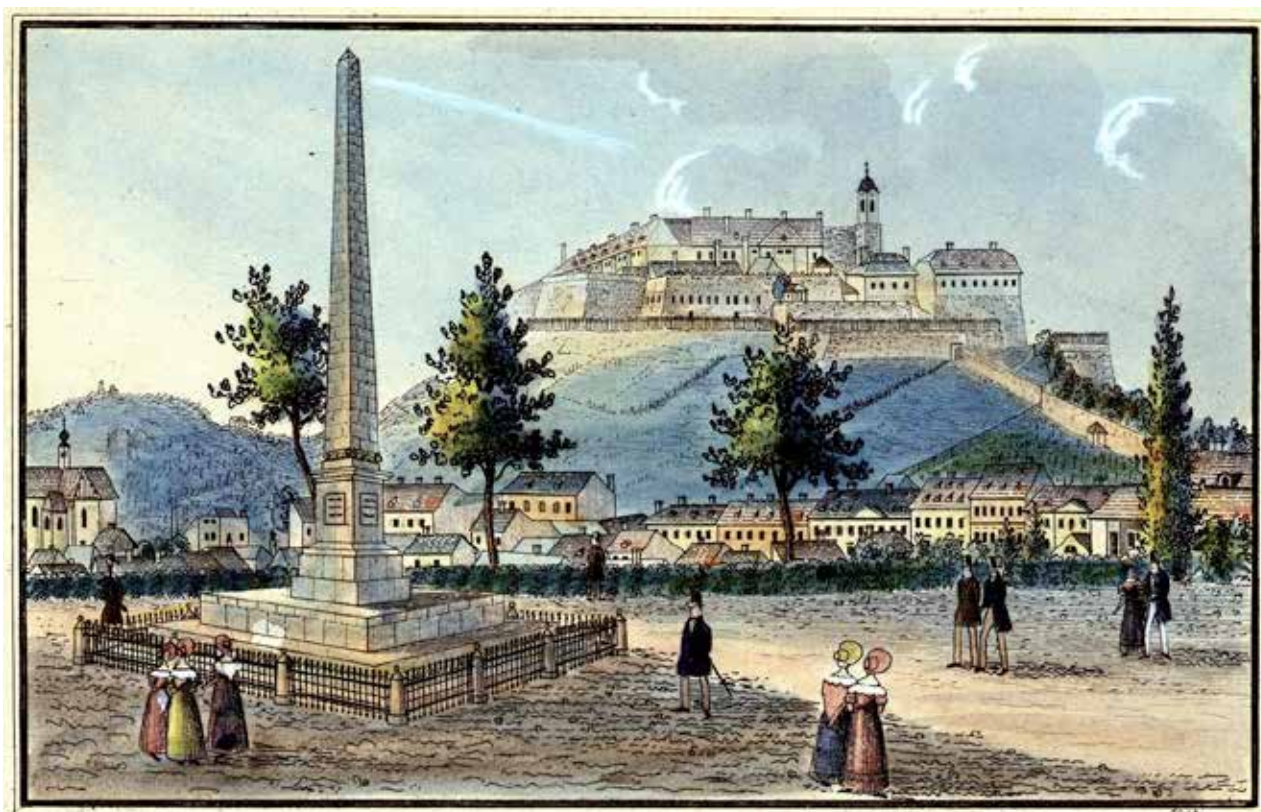
Téhož roku byla bývalá pevnost předána do civilní správy a na dalších více než třicet let začala sloužit vězeňským účelům. Mezi prvními z vězňů (můžeme je nazvat politickými) byli na počátku 20. let 19. století tzv. italští karbonáři a členové hnutí Mladá Itálie. Asi nejznámějším z nich byl básník **Silvio Pellico**, který po propuštění sepsal své vzpomínky na zdejší vězení v knize „Mé žaláře“.

Nejpočetnější národní skupinou (téměř 200 mužů) byli polští revolucionáři, zejména účastníci krakovského povstání proti rakouské nadvládě roku 1846. Jeden z nich, Henryk Bogdański, podobně jako Pellico, zúročil své zkušenosti se špilberským žalářem v knize „Polský revolucionář na Špilberku“.

Ještě před tím, než byla civilní věznice císařem Františkem Josefem I. r. 1855 zrušena, obýval jednu z vězeňských cel i známý kriminálník Václav Babinský.

Silvio Pellico. Pohlednice z 20. let 20. století.

Špilberk v době věznění Silvia Pellica. J. V. REIN. Pohled z Františkova na Špilberk. Mezi léty 1820 - 1850. (Moravská zemská knihovna).

Více o vězeňství na Špilberku se dozvíte v expozici „ŠPILBERK – ŽALÁŘ NÁRODŮ“.

KASÁRNA NĚKOLIKA ARMÁD

V následujících téměř sto letech (1858 - 1960) obsadilo Špilberk opět vojsko. Sloužil jako kasárenský objekt s kapacitou asi 500 vojáků hned několika armádám: rakousko – uherské, československé, německé a po druhé světové válce opět československé. V roce 1862 byl Špilberk předán do vlastnictví města Brna s tím, že na jeho svazích bude založený veřejný park.

Mezi významné události v této době patří bezpochyby zpřístupnění špilberských kasemat a rozhledny veřejnosti roku 1880. Díky tomu se kasematy staly do dnešních dnů nejen nejnavštěvovanější částí hradu,

ale konají se zde také nejstarší, kontinuální komentované prohlídky na území města Brna.

V letech první a především na počátku druhé světové války sloužil opět vězeňským účelům. V letech 1939 - 1941 byl výrazně zrekonstruován pro kasárenské účely Wehrmachtu (německé branné moci). Špilberk byl prezentován jako moravský markraběcí falc barbarosovského typu, respektive manské sídlo německých rytířů: vzorů pro německé vojáky. Některé prvky z této doby můžeme vidět dna hradě do dnešních dnů.

Špilberk jako kasárna rakousko – uherské armády. JOSEF KUNŽFELD. Špilberk. Pohled na východní křídlo hradu. 1907.

Špilberk jako kasárna německého wehrmachtu. HERBERT ORTH (?). Špilberk. Pohled na východní křídlo hradu. Okolo r. 1941.

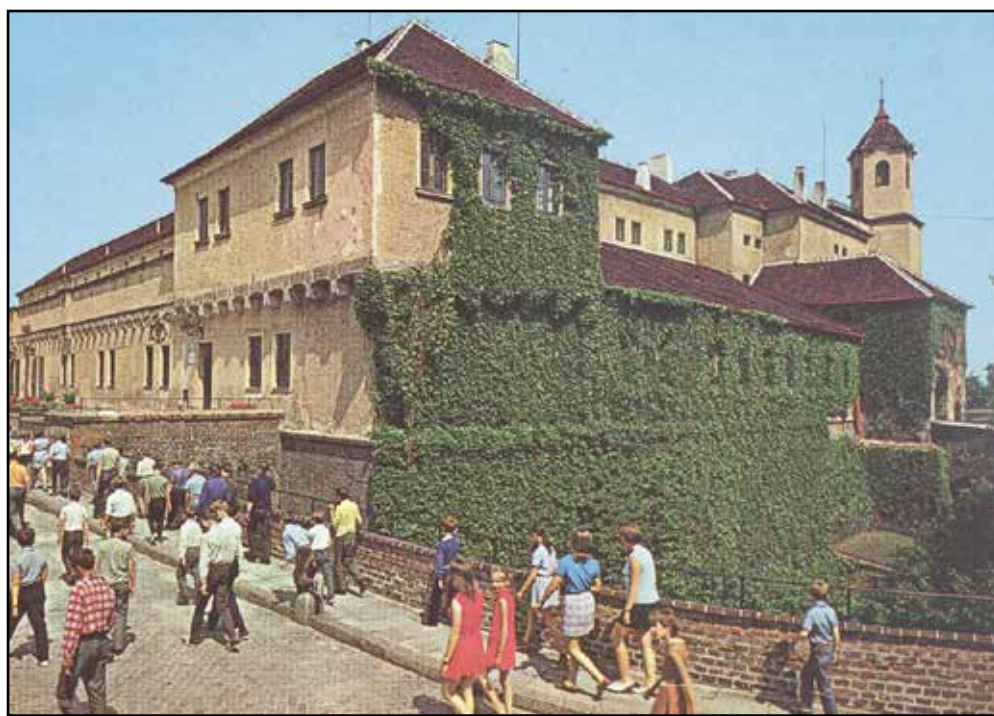
MUZEUM MĚSTA BRNA A NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

Po druhé světové válce využívala Špilberk československá armáda. V roce 1960 se na hrad stěhuje Muzeum města Brna, které zde instaluje svoji první expozici ve stejném roce, kdy se stává Špilberk národní kulturní památkou - 1962.

Od 60. let 20. století probíhaly na Špilberku další stavební úpravy, především pro účely muzea. Jednalo se také o odstranění větši-

ny německých úprav z doby druhé světové války.

Od 80. let 20. století probíhá generální rekonstrukce Špilberku. Její předposlední část byla dokončena v r. 2020 opravou a zpřístupněním bývalých vodojemů ve východním bastionu, kde byla instalována expozice „Chrám kamene“.

Špilberk je od r. 1960 sídlem Muzea města Brna. Pohlednice z 60. let 20. století.

1. MOST

Nyní stojíme na mostě, který byl vybudován v 18. století, kdy se Špilberk rozrůstal na mohutnou barokní pevnost. Jeho stavba souvisí především s praktickým hlediskem. Pro přesun těžkých děl ze zbrojnice, která stála na velkém nádvoří, na hradby a zpět. V této době vznikla i budova po vaší levé straně ❶, kde byl umístěn byt velitele pevnosti. Ve středověku se zde nacházel parkán se zdí. Z tohoto období se nám zachovala kamenná střílna ❷. Během druhé světové války byly místnosti přestavěny na jídelnu pro poddůstojníky zdejší posádky. V 60. letech byla jídelna adaptována Ing. Arch. Kamilem Fuchsem na restauraci a vinárnu národního podniku Interhotel Brno.

Přístavba ❸ napravo od vás pochází 18. století a bydlel zde špilberský kaplan.

Most byl postaven v místech původního dřevěného (padacího) mostu. Na ten odkazují kladky, které jsou umístěné v horní části průjezdu. Byly zde nainstalovány během přestavby hradu pro účely Wehrmachtu ve 40. letech 20. století aby podtrhly středověký ráz Špilberku. Tehdy byl nad dveřmi druhotně umístěn i vápencový znak ❹ z počátku 18. století, který symbolizuje spojení Čech a Moravy pod Habsburskou nadvládou. Jedná se o rakouského císařského dvouhlavého orla, který v pařátech drží symboly panovnické moci: žezlo a meč. Na hrudi nese v náprsním štítu znaky Čech (lev) a Moravy (orlice).

Rakouský císařský orel na průčelí hlavní hradní brány.

2. HLAVNÍ HRADNÍ BRÁNA

Ted' projdeme hlavní hradní branou. Je středověkého původu a v pozdějších letech byla upravována. Současná podoba pochází ze 40. let 20. století.

Po vaší levé straně uvidíte tzv. SEDILE ¹, pocházející ze 13. století a připomínající nejstarší dějiny hradu. Jedná se o výklenky ve

zdi, které mohly sloužit k odpočinku hradní posádky. Jsou vytvořeny z krinoidového vápence – typického stavebního materiálu pro Brno již od středověku. Těžil se na Stránské skále. Tento typ vápence uvidíme během prohlídky ještě na několika místech.

3. MALÉ NÁDVOŘÍ

Stojíme na malém nádvoří. Středověký hrad měl pouze jedno velké nádvoří a úctyhodné rozměry 93 x 53 metrů. Byl vybudován na půdorysu obdélníku. Přístupný byl ze dvou stran. Od východu, tedy od města, byl chráněn mohutnou hranolovou věží **1**, tzv. donjonem (obytnou věží) o rozměrech 14 x 13 metrů a na západě věží válcovou, jejíž průměr činil 15 metrů (tloušťka zdiva až 3, 5 m), která se nedochovala. Východní část

hradu, kterou navštívíme, měla plnit pravděpodobně funkci obytnou a reprezentativní a západní část zase funkci provozně - hospodářskou.

Tzv. střední křídlo **2**, které vidíte za mnou, vzniklo až ve 30. letech 19. století. Jeho stavba souvisí se zrušením věznice v kasematech. Tehdy bylo rozhodnuto o stavbě nového křídla v horní části hradu, které by navýšilo kapacitu horní věznice.

4. VÝCHODNÍ KŘÍDLO

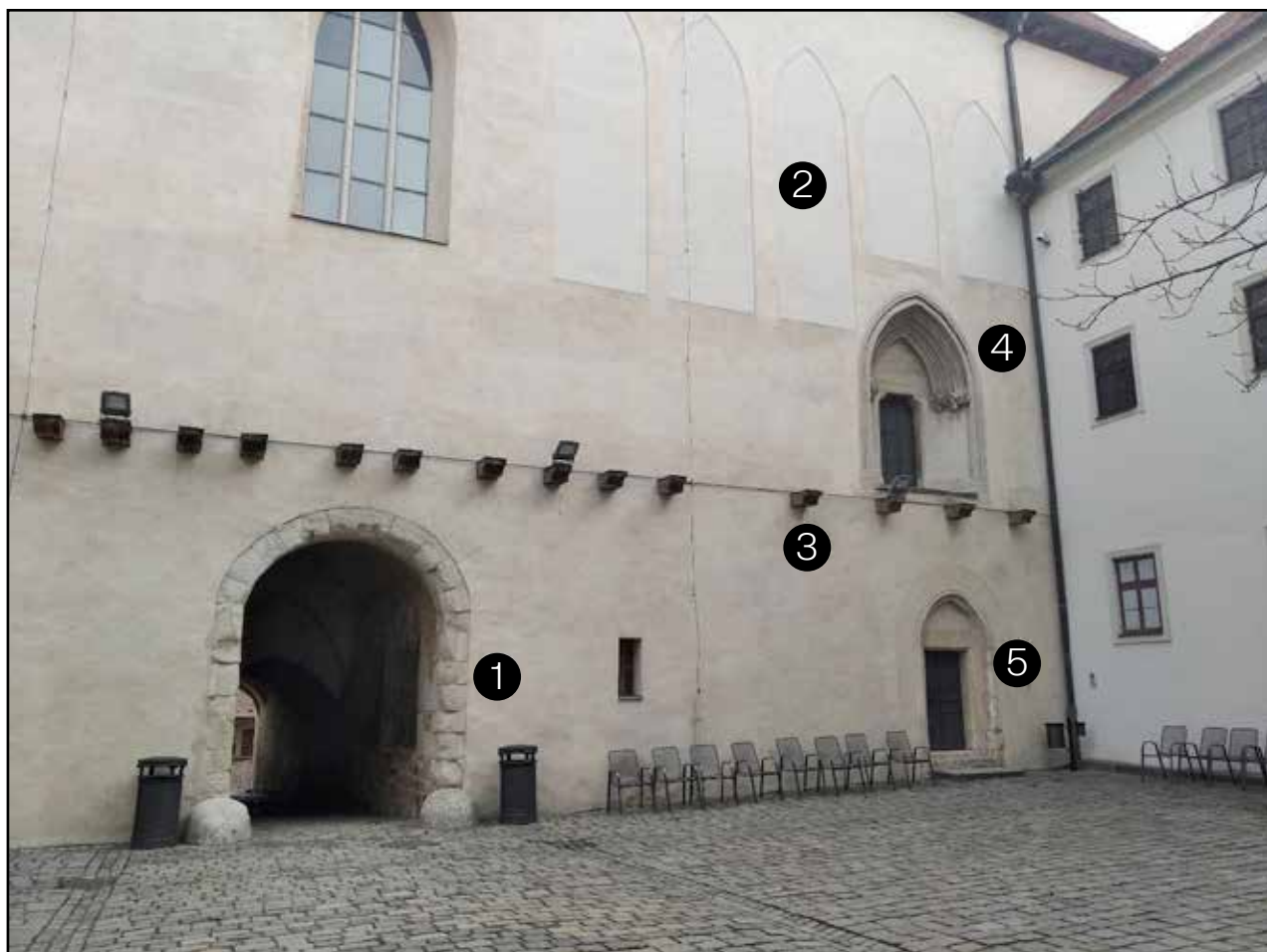
Východní křídlo Špilberku představuje jedinou z větší části dochovanou část gotického hradu. V ostatních křídlech zbyla z hradu dnes už pouze obvodová zeď.

Za pozornost stojí zejména původní gotický průjezd do hradu ❶. Současná podoba východního křídla je výsledkem památkové obnovy z let 1999 - 2000, kdy došlo k „obnovení“ gotické podoby.

Náznaková okna ve fasádě ❷ ukazují umístění původních oken, dřevěné trámy ❸ naznačují průběh původní dřevěné pavlače.

Z pavlače se vstupovalo honosným portálem ❹, opět se jedná o krinoidový vápenec, do hlavního reprezentačního prostoru v hradě. Částečně odhalený portál ❺ v přízemí hradu vede do tzv. gotického sálu, který za chvíli navštívíme.

Vstoupíme do něj lomeným ústupkovým portálem, jehož jižní část (napravo), je původní. Zbytek portálu byl doplněn v nedávné době. V současnosti se tento prostor využívá ke krátkodobým výstavám Muzea města Brna.

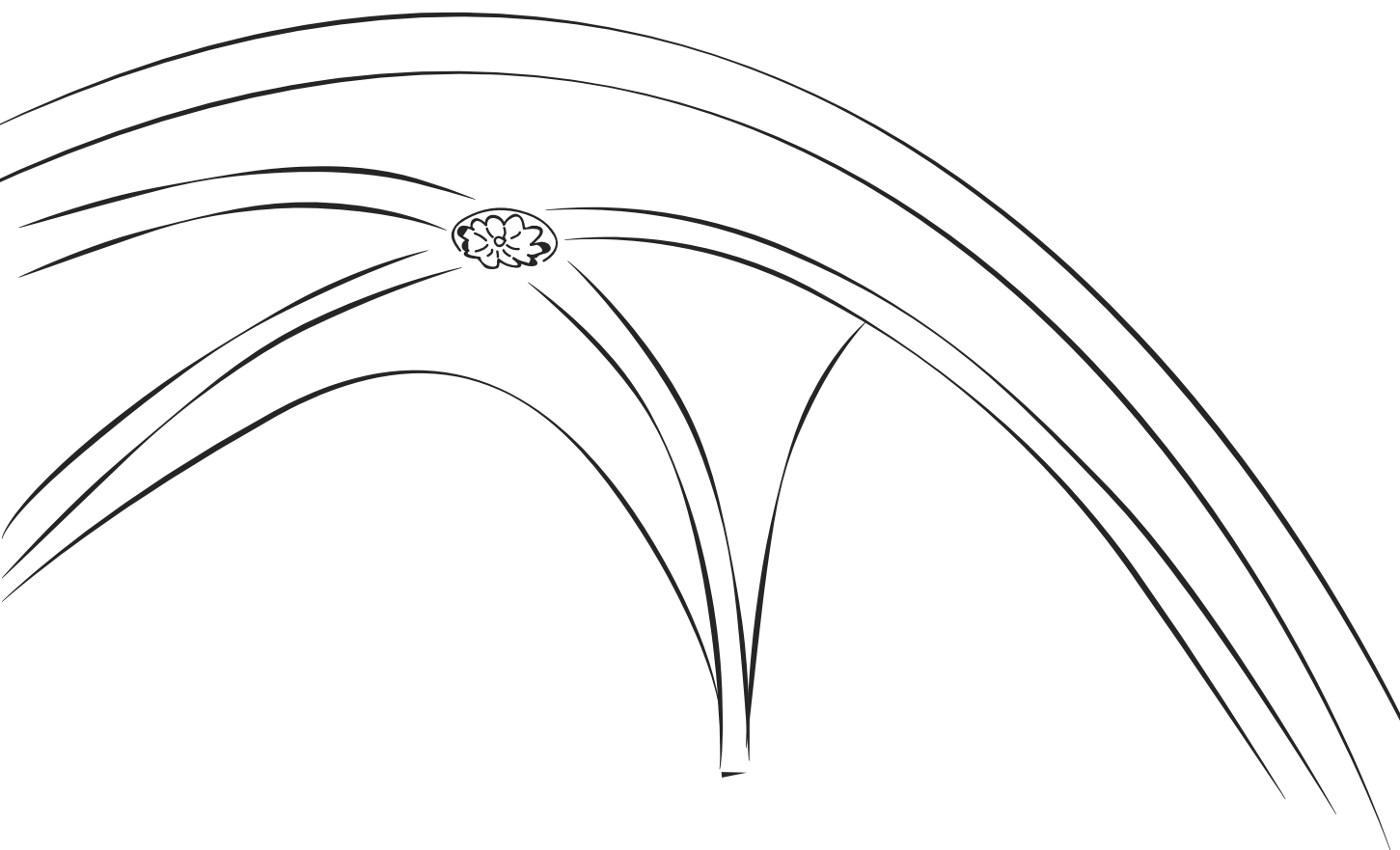
5. GOTICKÝ SÁL

Tzv. gotický sál patří k nejstarším částem hradu a je jednou z mála místností, která se nám dochovala v téměř původní podobě. Celý prostor vznikl během výstavby hradu někdy v polovině 13. století.

Sál je rozdělen dvojitou arkádou se středním nosným pilířem na dvě části. V hlavní části, si nad námi můžeme povšimnout původní křížové žebrové klenby ❶, která je zakončená svorníky ❷, pokrytými reliéfy vinné révy a dubovými listy. Před námi se pak nacházejí novodobé niky ❸ (otvory ve zdi), kde byly patrně kamenné lavice. Podobu původních oken připomíná plný parapet a okna s uměle prosvětlenými mramorovými

deskami. Na podlaze jsou pak repliky dlažby. Do místnosti se dnes vchází původním gotickým portálem.

O původním využití prostor nevíme prakticky nic. Jednou z interpretačních možností byla kaple pro hradní osazenstvo. V době barokní pevnosti (v 18. století, kdy byl na Špilberku vězněn např. Franz von Trenck) byly prostory přestavěny na vývařovnu pro posádku. V 19. a na začátku 20. století zde byla umístěna kantýna pro zdejší posádku. V letech 1928 – 1939 využívala prostor československá armáda, která zde nechala zřídit expozici tzv. Musea odboje (legionářské muzeum).

6. HRANOLOVÁ VĚŽ

Hranolová věž byla důležitou součástí obranného systému původního středověkého hradu Špilberk. Obdélná stavba o rozměrech 13×14 metrů chránila východní vjezdovou bránu do hradu a zároveň díky svým silným zdem mohla sloužit jako poslední útočiště obránců hradu. Původně bylo do stavby věže vloženo několik pater a prostor prakticky bez oken mohl působit značně ponuře. Bezpečnost obyvatel Špilberku si ovšem takovéto řešení vyžadovala.

Při barokní přestavbě pevnosti se hledalo pro temné místnosti s extrémně silnými zdmi praktické využití. Nakonec padlo rozhodnutí vybudovat z nich věžeňské cely určené pro výkon trestů vojáků špilberských kasáren. Ke stejnému účelu tyto prostory sloužily i v letech 1939-1940, kdy moc nad Špilberkem převzal wehrmacht a příslušníci gestapa. Cely v bývalé hranolové věži sloužily jako samotky pro zadržené osoby, které bylo potřeba izolovat od ostatních vězňů.

Při přestavbě východního křídla hradu v letech 1999-2000 bylo rozhodnuto částečně rehabilitovat původní funkci obranné věže. Odstraněny byly barokní podlahy jednotlivých pater se snahou zvýraznit monumentální otevřený prostor stavby. Pro zpevnění neúplného středověkého obvodového zdiva byl použit zajímavý moderní prvek, a to dostavba cihlových pasů ve tvaru parabolického oblouku ❶ ikonicky odkazujícího na konstrukci pavilonu A brněnského výstaviště.

Interiér hranolové věž dnes působí dojmem dobře chráněné „klenotnice“ a je proto využíván pro muzejní prezentace významných sbírkových předmětů.

Na podlaze je mapa českého království a dalších území ovládaných v době Přemysla Otakara II. ❷ V čele jsou osobní znaky panovníka. Jednotlivé země jsou označeny zemskými znaky: Kraňsko, Korutany, Štýrsko, Rakousy, Morava a Čechy.

Tři jsou prázdné. Chebsko, Vindická Marka a město Pordenone. To proto, že podle heraldiků nejsou z doby Přemysla Otakara II. známy z těchto oblastí barevné erby. Mapa je orientována k jihu, tedy k Římu, jak bylo v té době zvykem. Orientace map „sever nahoru“ se totiž v Evropě objevuje až s rozšířením kompasu ve 14. století.

Umělecké ztvárnění symbolů doby vlády Přemysla Otakara II. inspirované tzv. erbovními klenoty panovníka.

Kraňsko

Korutany

Štýrsko

Rakousy

Morava

Čechy

Na zdi v hranolové věži je vystaven jeden ze zajímavých sbírkových předmětů muzea. Jedná se o moravskou orlici z 1. poloviny 18. století. Vyřezaná je z lipového dřeva a má zajímavé konstrukční řešení, kdy sestavením dřevěných dílců byl získán potřebný objem pro trup orlice. Křídla jsou připojena v kořeni ramen systémem klínů a šroubů.

Podle způsobu užití barev, lze usuzovat, že pochází z vnitřních prostor některé z významných brněnských budov.

Artefakt zrestauroval v roce 2008 konzervátor Muzea města Brna Jindřich Jurča.

Moravská orlice

7. PROSTOR NAD PRŮJEZDEM

Původní funkci nadstavby nad východní bránou do hradu se nepodařilo zjistit ani z písemných pramenů, ani při stavebně-historickém průzkumu. Je však velmi pravděpodobné, že prostor byl rozdělen na několik pater. Nicméně jedna z hypotéz uvažuje o využití sálu, tak jak je dnes otevřen bez horizontálního členění. Jde o teorii, že v jedné ze stavebních fází středověkého hradu zde byla umístěná hradní kaple. Tomu by odpovídala podélná orientace místnosti, kdy poloha případného oltáře směřuje k východu, což je jedna z podmínek stavby křesťanského svatostánku. Nicméně v prostředí středověkých hradů stojících často na ex-

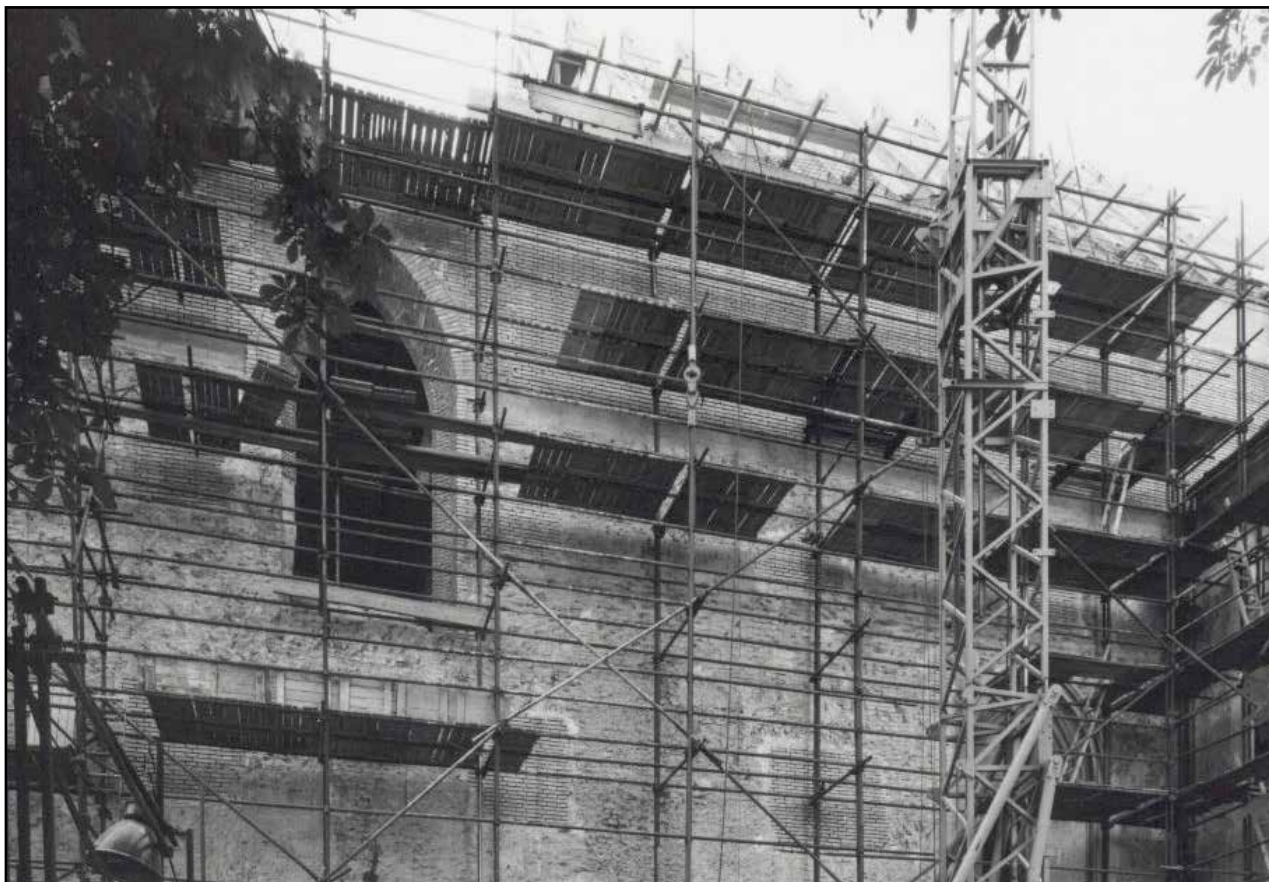
ponovaných polohách neměli mnohdy jejich stavitelé možnost kapli správně orientovat. Proto bylo církví povoleno odchýlit se od předepsaného schématu. Domněnku o sakrálním místě bezprostředně navazujícím na hranolovou věž tak nemůžeme potvrdit ani vyvrátit.

Kapli zmiňuje i nejstarší dochovaná listina týkající se špilberského hradu, která pochází ze 4. září 1277 a byla vydána Přemyslem Otakarem II. V Praze, ve které se píše:

„... aby kaple naše Brněnská, kterou jsme dali postavit a přikázali vysvětit ke cti blahoslaveného Jana Křtitele...“

Během rekonstrukce byl v zásypu klenby nalezen svorník ❶, který je zde zazděný. Původně mohl být stropní prostor zakončen

křížovou klenbou, podobně jako v gotickém sále, který jsme navštívili.

Pohled na východní křídlo hradu z malého nádvoří během rekonstrukce. Fotografie z 2. poloviny 90. let 20. století.

8. KRÁLOVSKÁ KAPLE

Tzv. „královská kaple“ je klíčovým prostorem východního křídla. Původně byla zaklenuta dvěma nestejně velkými poli křížové klenby a osvětlena vysokými okny s charakteristickým lomeným obloukem. Z malého nádvoří je vidět mimořádně honosně zdobený vstupní portál do místnosti, který byl přístupný z nádvoří po dřevěné pavlači naznačené v obvodu zdiva. Celý prostor má dnes v zásadě dvě funkční interpretace. Buď se jednalo o hlavní jednací sál, kde příslušný panovník nebo jeho zástupce uděloval audience, anebo to byla skutečně hlavní kaple hradu zasvěcená sv. Janu Křtiteli.

Při rekonstrukci hradu v letech 1997-2000 bylo rozhodnuto obnažit zchovalé reliktů středověkého zdiva a dostavět chybějící stavební prvky do podoby zmiňované kaple. Do jižní části místnosti byl vestavěn kůr **1**, který kryje raně gotické okno se sedátkem v síle zdiva **2**. Zrekonstruovány byly též arkády se sedíli **3** na delších stěnách místnosti. Klenba dostavěna nebyla, prostor se tak vertikálně otevírá do trámoví krovu **4** a umocňuje dojem nejmonumentálnějšího prostoru na hradě Špilberku.

Ačkoliv neznáme přesnou původní podobu ani funkci sálu, je pravděpodobné, že tato prostora patřila k luxusní části středověkého hradu sloužící k reprezentaci jeho majitelů. Nepochybně zde trávili čas čeští králové a moravská markrabata jako Jan Jindřich, jeho syn Jošt, Přemysl Otakar II. či Karel IV.

s jeho první manželkou Blankou z Valois, kterou do Brna vyštvala nepřívětivá tchýně. Jestli se v této části Špilberku modlili nebo přijímali návštěvy dnes nelze rozhodnout, nicméně královský lesk vyzařuje z dochovaných pozůstatků gotické architektury východního křídla dodnes.

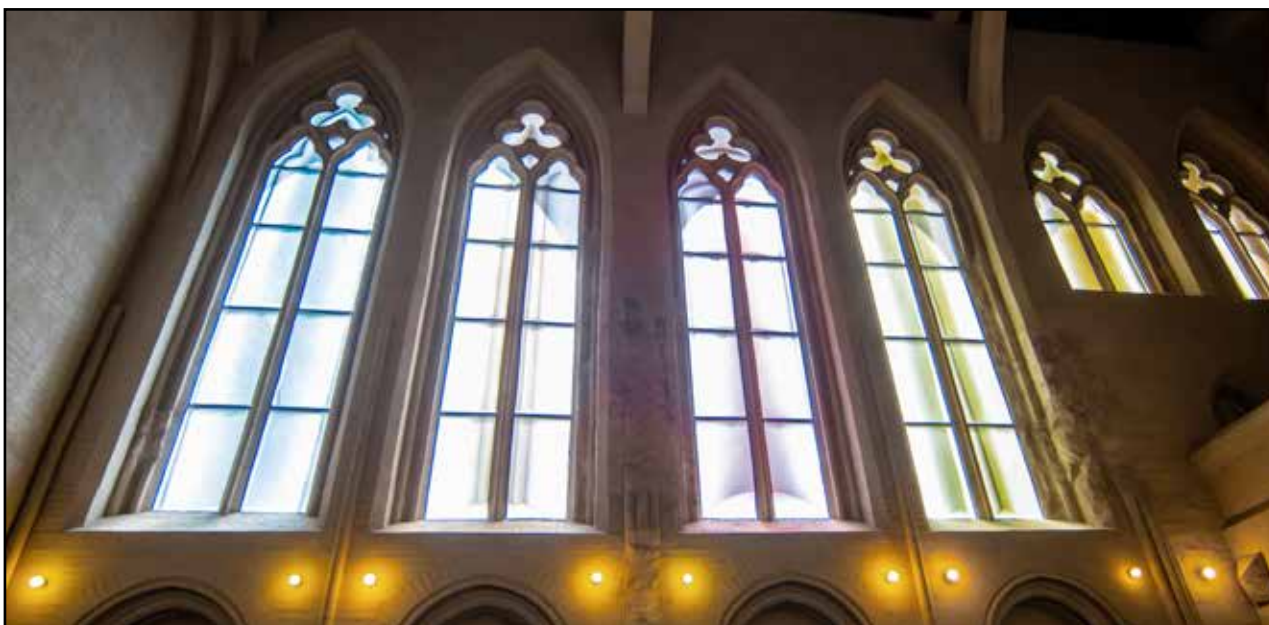
Prostor královské kaple po přestavbě pro účely wehrmachtu z let 1939 - 1941.

VITRÁŽE VE VÝCHODNÍM KŘÍDLE HRADU

Opravu nejstarší části hradu Špilberk, tedy východního křídla, završila v roce 2003 instalace nových vitráží podle výtvarného návrhu **Stanislava Libenského** a **Jaroslavy Brychtové**.

Nešlo o klasickou mnohobarevnou vitráž, kdy jsou jednotlivá skla oddělena kovem, ale každé okno je laděno do odstínu jedné barvy. Hmota olovnatého skla byla obarvena neobvyklými kysličníky až zlatistých tónů, aby výsledek odpovídal důležitosti

historického místa. Sklo bylo následně broušeno, leštěno a upraveno do přesných formátů. Obdobné dílo lze v tuzemsku spatřit jen ve Svatováclavské kapli chrámu sv. Víta a v gotické kapli v Horšovském Týně. Pro věhlasného sklářského výtvarníka Stanislava Libenského šlo o poslední realizaci, jejíž odhalení se bohužel nedožil. Dokončení zakázky pro Špilberk tak převzala jeho manželka Jaroslava Brychtová.

9. RENESANČNÍ SALONEK

Místnost vznikla při rekonstrukci východního křídla hradu provedené v letech 1994–2000. Název „renesanční salonek“ získala podle dochovaného renesančního okna, které je mimochodem jediné dochované okno svého druhu na hradě. Uvidíme ho zvenku. Původními prvky jsou ostění

okenního výklenku a rudkové nápisy ¹ na špaletě ². Všechny ostatní části místnosti včetně dřevěného stropu ³ a dřevěných i skleněných částí oken ⁴ jsou moderní konstrukce provedené v duchu renesančního slohu.

OBRAZY V RENESANČNÍM SALONKU

Pravá stěna

- **podobizny císaře Josefa I. a Karla VI.**
Jejich autorem je malíř **Simone Gionima (1655 – 1731)**.

Podobizny císařů Josefa I. a Karla VI. namaloval Gionima na objednávku brněnské městské rady a byly určeny k výzdobě zasedací síně brněnské radnice.

Josef I.
(1678 – 1711)

byl císařem jen šest let – v letech 1705-1711. V době jeho vlády byla v plném proudu války o španělské dědictví, jejíž příčinou byl spor o následnictví na španělském trůně poté, co roku 1700 vymřela španělská větev Habsburků. Obraz Josefa I. byl dokončen roku 1709 a na počátku dubna 1711 z jeho rámu samovolně odpadlo říšské jablko z císařské koruny. Brňané si tuto událost zapamatovali jako neblahé proroctví, neboť 17. dubna 1711 císař zemřel ve Vídni na neštovice.

Karel VI.
(1685 – 1740)

byl mladším bratrem Josefa I. a vystřídal jej po jeho smrti na místě římsko-německého císaře. Byl rovněž králem českým, uherským, markrabětem moravským atd. **V době vlády Karla VI. byla na Špilberku prohloubena hradní studna do hloubky 112 metrů**, čímž se stala jednou z nejhlubších v českých zemích. Po dobudování studny byla dokončena přestavba Špilberku na mohutnou barokní pevnost (citadelu) chráněnou celým systémem bastionů, kurtin a předsunutých opevnění.

Josef I.

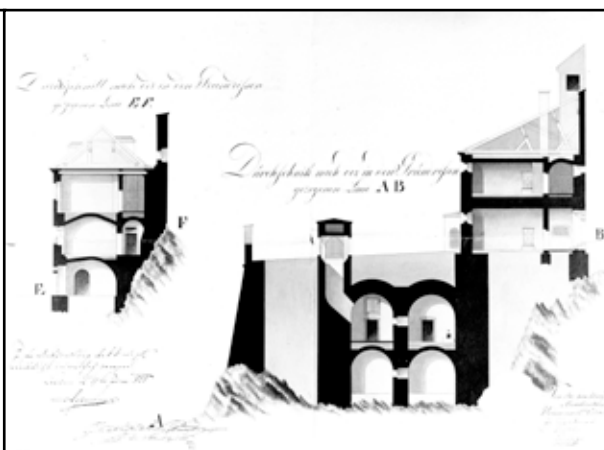
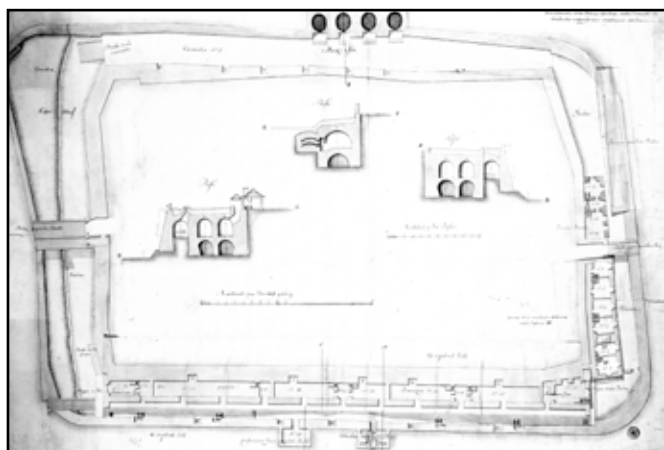
Karel VI.

Levá stěna

- podobizny Marie Terezie a Josefa II.
Neznámý autor.

Vstup do severních kasemat.

Marie Terezie (1717 – 1780)

Jediná česká vládnoucí královna, vdaná za vévodu Františka Štěpána Lotrinského, korunovaného roku 1745 římskoněmeckým císařem (díky tomu je Marie Terezie označována jako císařovna). Na počátku vlády Marie Terezie čelil Špilberk spolu s Brnem opět po sto letech skutečnému válečnému nebezpečí. Prusové tehdy obsadili Olomouc a oblehli Brno se Špilberkem, o přímý útok na dobře opevněné město a pevnost se ale naštěstí nepokusili a v dubnu 1742 odtáhli. Na Špilberk pak přijel arcivévoda Karel Lotrinský a po jeho prohlídce rozhodl o tom, že na pevnosti budou vybudovány **kasematy** jako úkryt pro posádku a zásobárna vojenského materiálu. Toto rozhodnutí pak posvětila i Marie Terezie.

Mimořádnou událostí pak byla návštěva císařovny Marie Terezie a císaře Františka Štěpána Lotrinského, k níž v Brně došlo v roce 1748. Císařský pár, ubytovaný v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu, se zúčastnil i velkolepého procesí Božího těla a císař s bratrem Karlem Lotrinským zavítali i na Špilberk, kde si prohlédli jeho nové opevnění. V roce 1767 Marie Terezie onemocněla neštovicemi, na něž se tehdy běžně umíralo, a přijala dokonce svátost posledního pomazání. Jako projev radosti z jejího uzdravení byl v červenci odpálen z hradeb Špilberku velký ohňostroj.

Josef II. (1741 – 1790)

Nastoupil samostatnou vládu v habsburské monarchii po smrti své matky Marie Terezie. Jako známý reformátor zasáhl i do systému soudnictví a vězeňství, což se výrazně dotklo i Špilberku, který sám několikrát navštívil. **Věznici na Špilberku převedl pod civilní správu a k vězeňským účelům nechal přebudovat pro vojsko již nepotřebné kasematy.** 3. září 1784 si osobně prohlédl prostory spodního patra špilberských kasemat a nařídil, aby zde byly vybudovány dřevěné kobky pro doživotně odsouzené vězně. Bylo tomu tedy zcela opačně, než praví pozdější smyšlená legenda, podle níž se zde sám nechal zavřít a pak pod vlivem tohoto hrůzného zážitku toto nejhorší špilberské vězení zrušil.

Marie Terezie

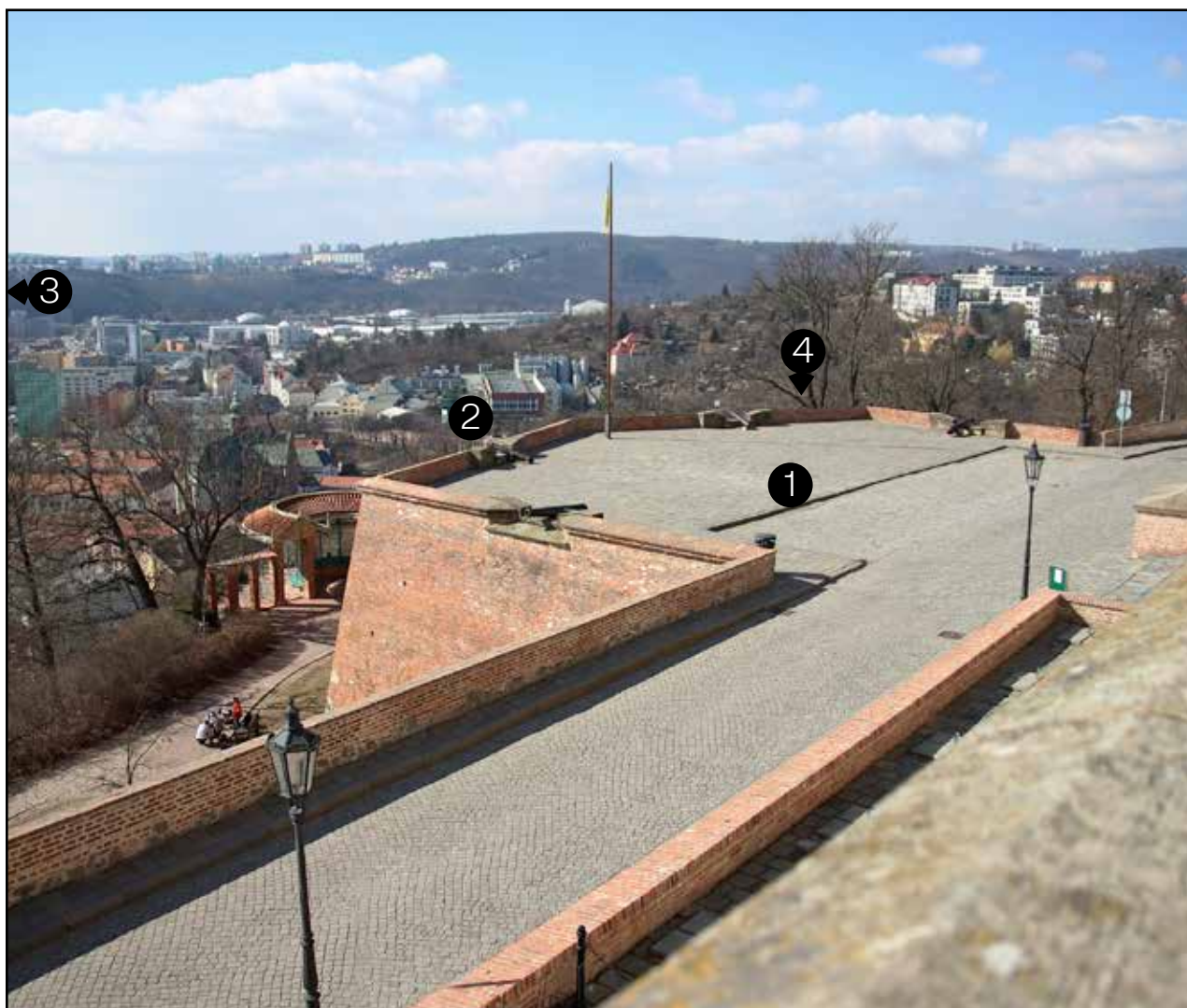
Josef II.

10. JIŽNÍ TERASA

Právě jsme vstoupili na tzv. Jižní terasu. Stojíme na střeše bývalých kasárenských budov postavených v polovině 18. století (přibližně stejná doba, kdyby vybudovány kasematy). V dobách středověkého hradu zde žádná zástavba nebyla, pouze tzv. parkán a parkánová zeď. Před námi se otevírá pohled na tzv. Dělový bastion ❶ a pod ním Staré Brno s bazilikou Nanebevzetí Panny Marie ❷. Na horizontu vlevo uvidíte bývalý

AZ Tower ❸ (dnes N Tower), nejvyšší budovu v České republice.

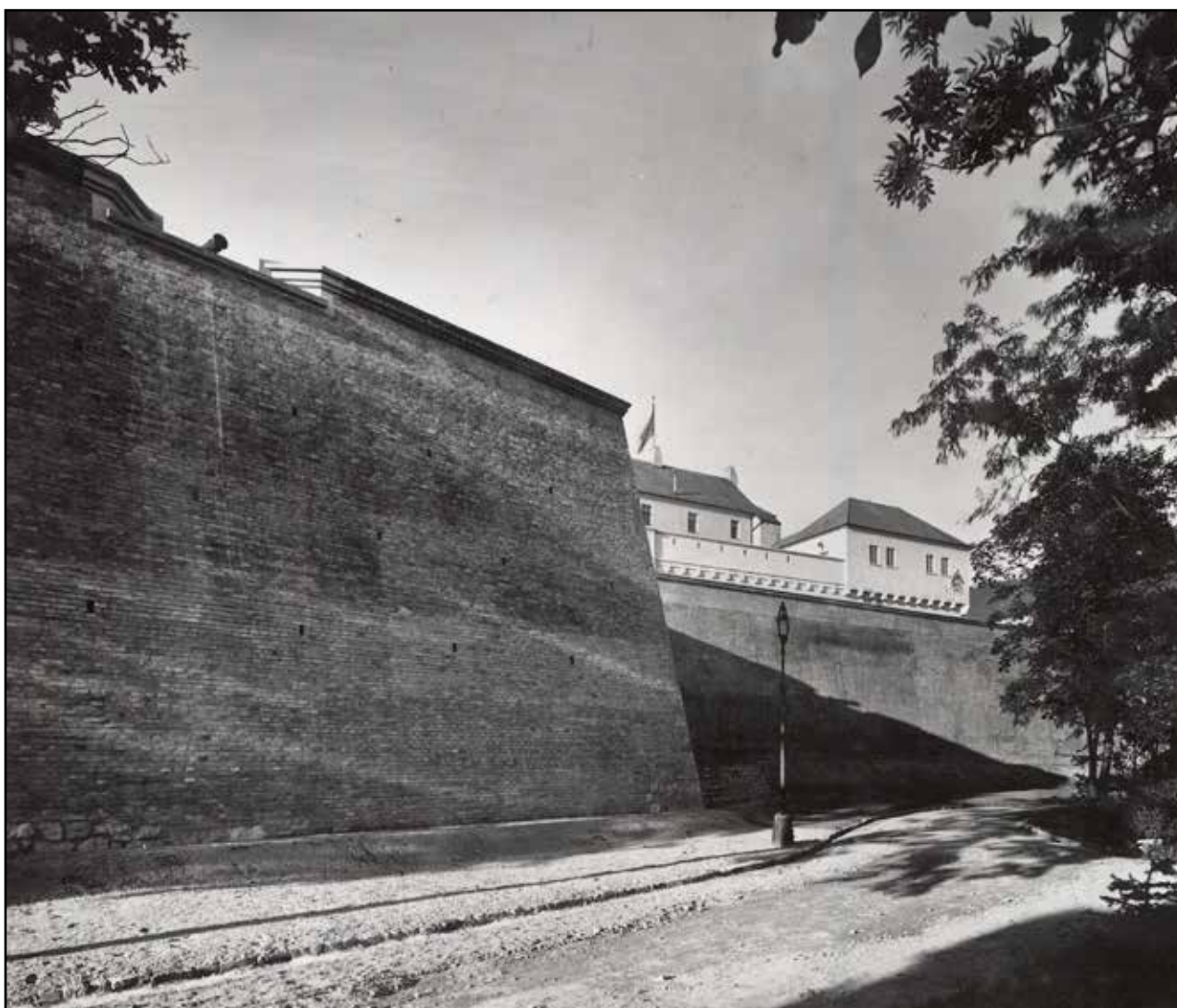
Dnešní tzv. Dělový bastion byl postaven během druhé světové války, v době kdy byl hrad upravován pro kasárenské účely Wehrmachtu, aby připomněl vzhled Špilberku coby barokní pevnosti. Původní bastion ze 17. století byl odstřelen roku 1809 francouzským vojskem.

Vztahuje se k němu
i pověst o tzv.
Čertově baště
z třicetileté války

„Přestože generál Torstenson počítal s tím, že Brno dobude do tří dnů, skutečnost byla úplně jiná. Po třech měsících bojů se Brňané ne a ne vzdát. V poslední fázi obléhání byl tak zoufalý a rozzuřený, že zařval: „Aby to zatracené Brno vzal čert!“. V tu chvíli se objevil čert a pravil: „Jak je ctěná libost, pane generále!, rád vám pomohu! Ale něco za něco! Vlastní krví mi musíte stvrdit, že po vašem vítězství budou duše všech těch zatracených obránců moje.“ Torstenson se ani chvíli nerozmýšlel, bodl se do prstu a čertovi se podepsal. Čert se jen zachechtl a nasedl si obkročmo na nejbližší dělovou kouli. Poručil: „Vystřelte mě na Špilberk!“. Měl v plánu pomocí svých kozlích rohů a pekelných schopností mocné hradby zbourat a pomoci tak Švédům vtrhnout na pevnost. Nepočítal ale s tím, že zbožní Brňané nechali opevnění Špilberku posvětit. V tu chvíli, když se na svojí dělové kouli přibližoval obrovskou rychlostí směrem k hradbě, tak se nad celou pevností vytvořila neproniknutelná clona. Čert začal křičet a snažil se ze všech sil z koule seskočit, ale rychlost byla taková, že to nestihl a zabořil se do hradby. A tak zůstal trčet ve zdi na věky a proměnil se v kámen...”

Tuto legendu dodnes připomíná hlava „Čerta“ ④ zazděná na levém líci bastionu pod korunou hradby.

11. VÝCHODNÍ TERASA

Stojíme na východní terase, na střeše vnějšího východního křídla, které bylo vystavěno v polovině 18. století. Tehdy zde byl umístěn byt velitele pevnosti. V dobách středověkého hradu zde žádná zástavba nebyla, pouze tzv. parkán a parkánová zeď.

Za námi je odkryté ostění renesančního okna, které ústí do tzv. Renesančního salonku, který jsme během prohlídky navštívili.

Pod námi se nachází tzv. přední (východní) příkop ❶ a po stranách stojí kasematy.

Budova ❷ před námi dnes slouží administrativním účelům. Jsou zde kanceláře a ředitelství Muzea města Brna, které sídlí na

Špilberku od r. 1960. Byla postavena v letech 1847 - 1849 (tedy v době, kdy si svůj trest na Špilberku odpykával i loupežník Václav Babinský) pro správu zdejší věznice. Za první československé republiky (1918 – 1938), kdy hrad sloužil kasárenským účelům československé armády, zde byl pravděpodobně umístěn vojenský prokurátor, brigádní a divizní soud. Během druhé světové války byla budova opravena pro účely německé armády – byla zde kuchyň a jídelna mužstva.

V místech brány ③, která je nalevo od administrativní budovy (vybudováno taktéž během druhé světové války), stávala tzv. Waldorfská kaple, vybudovaná v letech 1740 – 1750 krajským hejtmanem, svobodným pánem Franzem Augustinem z Walldorfu. Nalevo od brány stojí budovy ④, které dnes využívá ostraha hradu. Původně to byla strážnice, postavená roku 1820 podle projektu stavebního ředitele Jana Konrada Gernratha, přestavěná v letech 1847 - 1850 (kdy byla rozšířena až na konec hradby).

Waldorfská kaple

12. VLAŠTOVČÍ HNÍZDO

Stavba této budovy spadá do období, kdy byl Špilberk rekonstruován pro kasárenské účely německé armády. V srpnu 1939 dostali pracovníci brněnského Vojenského stavebního úřadu při Vojenské správě v Čechách a na Moravě úkol vypracovat plány a vést stavební práce. Vedoucí úřadu diplomovaný architekt vládní stavební rada Neubert měl k dispozici architekty Holocha a Erwina Franze Alexandra Kommu. Protože se jednalo o historický objekt, byl přizván i přednosta brněnského památkového ústavu a vedoucí Ústavu stavebních a uměleckých dějin na německé technice profesor doktor Karl Friedrich Kühn.

Tzv. Vlaštovčí hnízdo (něm. Schwalbennest) bylo vybudováno mezi léty 1940 - 1941 na jihovýchodním nároží hradu a mělo sloužit jako společenská místnost pro důstojníky wehrmachtu. Tomu odpovídá i výtvarné řešení a vybavení místnosti.

V první místnosti si můžeme všimnout kachlových kamen **1** s motivy moravských měst. Vyrobeny byly dodnes existující firmou Angermayer v rakouském městě Eberschwang. Za dveřmi napravo je točité žulové schodiště (taktéž z období druhé světové války), které vede do přízemí, kde se nacházela jídelna poddůstojníků.

*HERBERT ORTH (?). Špilberk. Vlastovčí hnízdo.
Kachlová kamna firmy ANGERMAYER se soškou Evžena
Savojského. Okolo r. 1941.*

V druhé místnosti s olíčeným dřevěným stropem s výraznými podvlaky a původně do čtverců vyskládaných parket, vévodí kachlová kamna ② s malovaným dekorem od stejného výrobce jako v místnosti předešlé. Na jejich horní římse stála majoliková soška prince Evžena Savojského ③ (proto se místnosti také někdy říká Salonek prince Evžena, něm. Prinz - Eugen - Raum), která se nezachovala. Po druhé světové válce se tzv. Vlastovčí hnízdo stalo součástí vinárny a restaurace, která se nachází pod námi a pro účely národního podniku Interhotel Brno ji v 60. letech 20. století adaptoval Ing. Arch. Kamil Fuchs.

Muzeum
města Brna

Facebook → @Muzeum.mesta.Brna @Spilberkzije
Instagram → @hrad.spilberk

#hradspilberk #vilatugendhat
#meninskabrana #arnoldovavila

spilberk.cz

